

Tomasz Pałdyna

Przedawnienie roszczeń po nowelizacji kodeksu cywilnego z 28 lipca 1990 roku

Zeszyty Prawnicze 4/1, 211-231

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRZEGLĄD ORZECZNICTWA SĄDU NAJWYŻSZEGO

TOMASZ PAŁDYNA

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

PRZEDAWNIEŃ ROSZCZEŃ PO NOWELIZACJI KODEKSU CYWILNEGO Z 28 LIPCA 1990 ROKU

Ustawą z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny¹ dokonano gruntownej przebudowy kodeksu cywilnego. Nowelizacją objęto, między innymi, przepisy tytułu VI księgi pierwszej kodeksu regulujące przedawnienie roszczeń². Ustawodawca powrócił do formuły obowiązującej w prawie cywilnym przed wejściem w życie kodeksu cywilnego: sąd nie uwzględnia już przedawnienia z urzędu, a jedynie na zarzut pozwanego³. Zgodnie bowiem z treścią art. 117 § 2 k.c., po upływie terminu przedawnienia ten, przeciwko komu przysługuje roszczenie, może uchylić się od jego zaspokojenia, chyba że zrzeka się korzystania z zarzutu przedawnienia. W konsekwencji skreślono § 3 tego artykułu nakazujący uwzględnianie upływu przedawnienia z urzędu i dający sądowi (państwowej

¹ Dz.U. Nr 55, poz. 321. Ustawa ta weszła w życie z dniem 1 października 1990 r.

² Szczegółowo nowelizację w tym zakresie omawia A. BRZOWSKI, *Nowa regulacja przedawnienia w prawie cywilnym*, «PiP» 47.3 (1992), s. 21 i n.

³ Por. uzasadnienie wyroku z dnia 15 lipca 1999 r., II UKN 44/99, «OSNP» 2000 nr 21, poz. 798. Por. też A. BRZOWSKI, *op. cit.*, s. 24-26.

komisji arbitrażowej lub innemu organowi powołanemu do rozpoznawania spraw danego rodzaju) możliwość „przywrócenia” terminu⁴. Dokonano też ujednoczenia skutków upływu terminu przedawnienia. Roszczenie przedawnione nie wygasa, a jedynie ulega pewnemu osłabieniu na skutek przyznania dłużnikowi paraliżującego je zarzutu⁵. „Roszczenia w stosunkach między jednostkami gospodarki uspołecznionej, które podlegają państwowemu arbitrażowi gospodarczemu”, przedawniające się z upływem jednego roku⁶, zastąpiono pojęciem „roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej”. Termin przedawnienia tych roszczeń wynosi trzy lata. Skreślono także art. 123 § 2 i 125 § 2 k.c. Oba przepisy wprowadzały szczególne rozwiązania dla jednostek gospodarki uspołecznionej. Zmiany w przepisach art. 121 pkt 4, 123 § 1 pkt 1 oraz 124 § 2 k.c. miały charakter porządkowy i wiązały się z likwidacją państwowych komisji arbitrażowych⁷.

Przegląd niniejszy obejmuje wybrane orzeczenia Sądu Najwyższego w dziedzinie przedawnienia roszczeń, wydane po dniu 1 października 1990 r. Celem tego opracowania jest bowiem zestawienie orzecznictwa opartego na nowych rozwiązaniach legislacyjnych. Do zagadnień będących przedmiotem analizy należą: zarzut przedawnienia, odmowa uwzględnienia zarzutu przedawnienia z uwagi na sprzeczność z zasadami współżycia społecznego, stosowanie art. 118 k.c., w tym przede wszystkim przedawnienie roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej oraz normy intertemporalne.

⁴ Por. uzasadnienie wyroku z dnia 2 lutego 2000 r., II CKN 468/99, niepubl.

⁵ Przed nowelizacją istniał dualizm skutków przedawnienia: w stosunkach między jednostkami gospodarki uspołecznionej, które podlegały państwowemu arbitrażowi gospodarczemu, roszczenie przedawnione wygasało; w innych stosunkach nie można było roszczenia przedawnionego dochodzić.

⁶ Por. art. 117 § 2 k.c. w pierwotnym brzmieniu.

⁷ We wszystkich tych przepisach skreślono jedynie słowa „państwową komisją arbitrażową”. Państwowy Arbitraż Gospodarczy został zniesiony ustawą z dnia 24 maja 1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (Dz.U. Nr 33, poz. 175).

I. ZARZUT PRZEDAWNIENTA

Zarzut przedawnienia jest prawem podmiotowym dłużnika. Zarzut, w sensie materialnoprawnym, to uprawnienie polegające na odmowie spełnienia roszczenia⁸. Terminem tym posługuje się także prawo cywilne procesowe, gdzie przez zarzut rozumie się czynność procesową zmierzającą do obrony praw w procesie⁹. Zarzut przedawnienia to uprawnienie materialnoprawne, choć aktualizuje się ono dopiero w procesie. Być może z uwagi na tę cechę Sąd Najwyższy, w uzasadnieniu uchwały z dnia 10 maja 2000 r.¹⁰, wyraził pogląd, że zarzut przedawnienia „ma przede wszystkim wymiar procesowy”.

Mimo iż nie wynika to wprost z treści art. 117 k.c., to nie ulega wątpliwości, że sąd nie uwzględnia przedawnienia z urzędu¹¹. Ten, przeciwko komu przysługuje roszczenie, może uchylić się od jego zaspokojenia, ale nie musi. Sąd nie może w to uprawnienie ingerować. Taka jest bowiem natura zarzutu, jako prawa podmiotowego. Zresztą, zasada ta w orzecznictwie Sądu Najwyższego nie była kontestowana¹², a wątpliwości co do wykładni art. 117 § 2 k.c. dotyczyły jedynie pewnych kwestii szczególnych. W uzasadnieniu wyroku z dnia 6 lutego 2002 r.¹³ czytamy: „art. 117 § 2 k.c. mówi tylko

⁸ Z. RADWAŃSKI, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2002, s. 92.

⁹ J. JODŁOWSKI, Z. RESICH, J. LAPIERRE, T. MISIUK-JODŁOWSKA, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1997, s. 277; por. też W. SIEDLECKI, Z. ŚWIEBODA, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1998, s. 198-201; W. BRONIEWICZ, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1998, s. 190-192.

¹⁰ III ZP 13/00, «OSNP» 2000 nr 23, poz. 846 i «OSP» 2001 nr 6, poz. 96.

¹¹ Uchylony art. 117 § 3 k.c. przesądzał tę kwestię wprost stanowiąc, że „sąd ... uwzględnia upływ przedawnienia z urzędu”.

¹² Choć Sąd Najwyższy w swych orzeczeniach odwołuje się do niej. Por. uzasadnienia wyroków z dnia 7 lipca 1995 r., II PRN 6/95, «OSNP» 1996 nr 4, poz. 61 i z dnia 15 lipca 1999 r., II UKN 44/99, «OSNP» 2000 nr 21, poz. 798 oraz uzasadnienie uchwały z dnia 10 maja 2000 r., III ZP 13/00, «OSNP» 2000 nr 23, poz. 846 i «OSP» 2001 nr 6, poz. 96.

¹³ V CKN 883/00, niepubl.

o skutku przedawnienia (możliwości uchylenia się zobowiązanego od zaspokojenia roszczenia), a nie o jego przesłankach i terminach. Zastosowanie tego przepisu następuje w konsekwencji ustalenia (w oparciu o prawidłowo określoną podstawę faktyczną i prawną), że przedawnienie nastąpiło”. W uzasadnieniu wyroku z dnia 2 sierpnia 2000 r.¹⁴ Sąd Najwyższy przyjął, że w sytuacji, gdy zarzut przedawnienia podniesie jeden tylko z pozwanych, to nie odnosi to skutku w stosunku do drugiego pozwanego. Sąd nie może na tej podstawie oddalić powództwa w stosunku do obu pozwanych¹⁵.

Wykładnia art. 117 k.c. nie nastręcza szczególnych trudności. Po zmianie stanu prawnego ustawą z dnia 28 lipca 1990 r.¹⁶ wątpliwości, co do obowiązywania zasady nieuwzględniania przedawnienia z urzędu, zrodziły się na tle pewnych regulacji znajdujących się poza kodeksem cywilnym. W niektórych bowiem przepisach pozakodeksowych, normujących przedawnienie, ustawodawca posłużył się formułą językową odbiegającą od przyjętej w art. 117 § 2 k.c. We wszystkich tych przypadkach Sąd Najwyższy przyjmował konsekwentnie, że sąd nie uwzględnia przedawnienia z urzędu¹⁷.

1. Przedawnienie roszczeń wekslowych

Do przepisów takich należy art. 76 prawa wekslowego¹⁸, który mówi o wygaśnięciu zobowiązania wekslowego na skutek przedaw-

¹⁴ I PKN 746/99, «OSNP» 2002 nr 4, poz. 85.

¹⁵ Podkreślenia wymaga, że zasada ta została sformułowana na tle konkretnego stanu faktycznego (pозwanymi w sprawie o zapłatę odszkodowania i renty uzupełniającej byli solidarnie Skarb Państwa i szpital) i nie musi mieć waloru ogólnego.

¹⁶ Przywołaną w przyp. 1.

¹⁷ Stanowisko takie zasługuje na pełną aprobatę. Kodeks cywilny stanowi trzon prawa cywilnego, a przyjęte w nim rozwiązania konstrukcyjne winny dotyczyć całego systemu. Przyjęcie odmiennych rozwiązań w przepisach pozakodeksowych domaga się szczególnego uzasadnienia i musi wyraźnie wynikać z treści przepisu. Por. nieobowiązujący już art. 292 § 2 kodeksu pracy, o którym mowa w kolejnych uwagach.

¹⁸ Ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r. (Dz.U. Nr 37, poz. 282).

nienia. W ocenie Sądu Najwyższego z faktu, że prawo wekslowe posługuje się inną terminologią niż kodeks cywilny, nie można wyprowadzić odmiennych wniosków co do skutków przedawnienia roszczeń wekslowych, niż wynikające z art. 117 k.c. Podobnie jak w kodeksie cywilnym, upływu terminu przedawnienia roszczeń wekslowych nie uwzględnia się z urzędu¹⁹.

2. Przedawnienie roszczeń ze stosunku pracy

Wątpliwości co do obowiązywania zasady uwzględniania upływu przedawnienia na zarzut zrodziły się także na płaszczyźnie prawa pracy, a to z uwagi na treść art. 292 kodeksu pracy, zmienionej ustawą z dnia 2 lutego 1996 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych ustaw²⁰. Art. 292 k.p. jest odpowiednikiem art. 117 k.c. Nowelizacja art. 292 k.p. ograniczyła się do skreślenia § 2 tego przepisu, będącego kalką art. 117 § 3 k.c. Do dnia wejścia w życie ustawy zmieniającej k.p., tj. do dnia 2 czerwca 1996 r., w sprawach z zakresu prawa pracy sąd uwzględniał przedawnienie z urzędu. Mógł jednak nie uwzględnić upływu przedawnienia, jeżeli opóźnienie w dochodzeniu roszczenia było usprawiedliwione wyjątkowymi okolicznościami i nie było nadmierne.

Przeprowadzona zmiana miała na celu dostosowanie konstrukcji przedawnienia uregulowanego kodeksem pracy do art. 117 k.c. Nowelizacja nie rozwiązała jednak wszystkich wątpliwości. W art. 292 k.p. ustawodawca posługuje się zwrotem „roszczenia przedawnionego nie można dochodzić”, odmiennie niż w art. 117 § 2 k.c., gdzie dłużnik „może uchylić się od jego zaspokojenia”. W związku z tym powstaje wątpliwość, czy mimo skreślenia art.

¹⁹ Uzasadnienie wyroku z dnia 7 stycznia 1998 r., II CKN 565/97, «OSNC» 1998 nr 7-8, poz. 121, «OSP» 1998 nr 11, poz. 193 oraz «PPH» 7.11 (1998), s. 46. Por. aprobujące glosy do tego orzeczenia A. SZPUNARA, «OSP» 1998 nr 11, s. 550-552 i M. LITWIŃSKIEJ, «PPH» 7.12 (1998), s. 43-46.

²⁰ Dz.U. Nr 24, poz. 110, ze zm.

292 § 2 k.p., w sprawach z zakresu prawa pracy roszczenie przedawnione nie wygasa. Okoliczność tę sąd musiałby uwzględnić z urzędu. Zagadnienie to rozstrzygnęła uchwała Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2000 r.²¹, w której przyjęto, że „w sprawach o roszczenia ze stosunku pracy sąd nie uwzględnia z urzędu upływu terminu przedawnienia”²². W uzasadnieniu zwrócono uwagę na to, że zamierzenie ustawodawcy ujednoczenia systemu nie zostało jednoznacznie odzwierciedlone w treści art. 292 k.p. Przyjęcie jednak odmiennego poglądu, od wyrażonego w treści uchwały, byłoby sprzeczne z wyraźną wolą ustawodawcy, a nadto zakładałoby jego nieracjonalne działanie. „Oznaczałoby bowiem, że w istocie nie wprowadzono żadnej zmiany treści przepisu, mimo iż ustawodawca wyraźnie chciał to uczynić oraz dokonał zmiany przepisów i to tak jednoznacznej, jak skreślenie jednej jego części”. W uzasadnieniu tym zauważa się też, że ujednoczenie systemu przedawnienia roszczeń jest racjonalne i było powszechnie postulowane w doktrynie. W ocenie Sądu Najwyższego „przy wykładni art. 292 k.p. należy dać pierwszeństwo woli ustawodawcy, działającego racjonalnie i zgodnie z postulowanymi kierunkami zmian, a nie niezbyt precyzyjnej treści przepisu”.

3. Przedawnienie roszczeń odszkodowawczych za niesłuszne skazanie, aresztowanie lub zatrzymanie

Wątpliwości interpretacyjnych dostarczyły także przepisy kodeksu postępowania karnego z 1969 r.²³ regulujące odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie i zatrzymanie, a to za sprawą art. 489 k.p.k., posługującego się zwrotem „nie można żądać

²¹ III ZP 13/00, «OSNP» 2000 nr 23, poz. 846 i «OSP» 2001 nr 6, poz. 96.

²² Takie samo stanowisko Sąd Najwyższy zajął w uzasadnieniu uchwały z dnia 6 marca 1998 r., III ZP 50/97, «OSNAPiUS» 1998 nr 18, poz. 534.

²³ Nieobowiązująca już ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. (Dz.U. Nr 13, poz. 96, ze zm).

odszkodowania i zadośćuczynienia”²⁴. Początkowo dość powszechnie przyjmowano w judykaturze, że terminy określone w art. 489 k.p.k. są terminami prekluzyjnymi²⁵. Jednak w nowszym orzecznictwie zwyciężył pogląd głoszący, że są to cywilnoprawne terminy przedawnienia, a sąd nie uwzględnia ich upływu z urzędu²⁶. Podmiotem uprawnionym do podniesienia zarzutu przedawnienia jest w tym postępowaniu prokurator²⁷. Nowy kodeks postępowania karnego²⁸ ucina dyskusję na temat charakteru tych terminów. Z art. 555 k.p.k., będącego odpowiednikiem art. 489 dawnego k.p.k., wynika bowiem wprost, że roszczenia, o których mowa w tym przepisie, „przedawniają się”.

W uzasadnieniu postanowienia z dnia 3 marca 1994 r.²⁹ Sąd Najwyższy przyjął, że termin określony w art. 8 ust. 2 ustawy z dnia 23

²⁴ Por. A. SZPUNAR, *O terminie z art. 489 k.p.k. i skutkach jego upływu*, «Nowe Prawo» 30.9-10 (1982), s. 51 i n.; S. WALTOŚ, *Proces karny. Zarys systemu*³, Warszawa 1980, s. 499-500.

²⁵ Tak m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 1970 r., II KZ 127/70, «OSNPG» 1971 nr 5, poz. 94; z dnia 19 lutego 1977 r., V KZ 115/76, «OSNPG» 1977 nr 11, poz. 120; z dnia 8 grudnia 1979 r., II KZ 216/79, «OSNKG» 1980 nr 2, poz. 23; z dnia 4 lutego 1983 r., IV KZ 2/83, «OSNPG» 1983 nr 5, poz. 56 i z dnia 12 stycznia 1990 r., WZ 67/89, «OSNKG» 1990 nr 7-12, poz. 33. Odmiennie zapatrywanie wyraził Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 14 maja 1982 r., II KZ 38/82, «OSNKG» 1982 nr 9, poz. 63, gdzie przyjęto, iż termin określony w art. 489 k.p.k. jest terminem przedawnienia.

²⁶ Uchwała składu 7 sędziów z dnia 19 lutego 1997 r., I KZP 38/96, «OSNKG» 1997 nr 3-4, poz. 18 oraz jej uzasadnienie. Takie samo stanowisko zajął Sąd Najwyższy w uzasadnieniu postanowienia z dnia 5 września 1995 r., WZ 141/95, «OSNKG» 1996 nr 5-6, poz. 30 oraz w uzasadnieniu wyroku z dnia 18 października 2002 r., V KK 259/02, niepubl.

²⁷ Uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów z dnia 19 lutego 1997 r., I KZP 38/96, «OSNKG» 1997 nr 3-4, poz. 18. Tak też, choć mniej zdecydowanie, w uzasadnieniu uchwały składu 7 sędziów z dnia 30 września 1993 r., I KZP 7/93, «OSNKG» 1993 nr 11-12, poz. 66 oraz w uzasadnieniu postanowienia z dnia 5 września 1995 r., WZ 141/95, «OSNKG» 1996 nr 5-6, poz. 30, gdzie przyjęto, że „wiele przemawia za przyjęciem stanowiska, w świetle którego podmiotem uprawnionym do podniesienia zarzutu przedawnienia jest w tym postępowaniu prokurator”.

²⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. Nr 89, poz. 555).

²⁹ I KZP 2/94, «Jurysta» 1994 nr 7-8, s. 43.

lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu państwa polskiego³⁰ jest cywilnoprawnym terminem przedawnienia, a nie terminem prekluzyjnym, zatem zgłoszenie żądania odszkodowania i zadośćuczynienia po jego upływie prowadzi do oddalenia tego żądania tylko w razie podniesienia zarzutu przedawnienia.

4. Podniesienie zarzutu przedawnienia

Po przywróceniu zasady, zgodnie z którą sąd uwzględnia przedawnienie jedynie na zarzut uprawnionego, odżył problem, w którym ze stadiów postępowania zarzut taki może być podniesiony. Problem ten, niezauważony przez doktrynę³¹, był przedmiotem analizy Sądu Najwyższego. Nie ulega wątpliwości, że zarzut przedawnienia może być podniesiony aż do zamknięcia rozprawy w I instancji, nie może zaś być podstawą skargi kasacyjnej ani być podnoszony w toku postępowania kasacyjnego³². Zgłaszanie bowiem w postępowaniu kasacyjnym nowych okoliczności faktycznych jest niedopuszczalne³³. Wątpliwości dotyczą w zasadzie możliwości podnoszenia zarzutu przedawnienia w postępowaniu apelacyjnym. W najnowszym orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że zarzut przedawnienia może być skutecznie zgłoszony do chwili zamknięcia rozprawy przed sądem drugiej instancji³⁴.

³⁰ Dz.U. Nr 34, poz. 149, ze zm.

³¹ Na co zwraca uwagę B. KORDASIEWICZ, *op. cit.*, s. 566.

³² Por. B. KORDASIEWICZ, *op. cit.*, s. 566.

³³ Tak w uzasadnieniu wyroku z dnia 7 stycznia 1998 r., II CKN 565/97, «OSNC» 1998 nr 7-8, poz. 121, «OSP» 1998 nr 11, poz. 193 oraz «PPH» 7.11 (1998), s. 46. Tak też, jak się wydaje, w uzasadnieniu wyroku z dnia 2 lutego 2000 r., II CKN 468/99, niepubl.

³⁴ Tak w uzasadnieniu wyroku z dnia 4 marca 2002 r., V CKN 829/00, «Biuletyn SN» 2003 nr 1, poz. 8 oraz w uzasadnieniu wyroku z dnia 19 lipca 2001 r., II UKN 475/00, «OSNP» 2003 nr 8, poz. 210.

II. NADUŻYCIE PRAWA W DZIEDZINIE PRZEDAWNIEŃ

1. Dopuszczalność stosowania klauzuli nadużycia prawa do zarzutu przedawnienia

Na tle stanu prawnego obowiązującego do dnia 1 października 1990 r. przyjmowano dość powszechnie, zarówno w orzecznictwie, jak i w doktrynie, że niedopuszczalne jest stosowanie konstrukcji nadużycia prawa podmiotowego w stosunkach dotyczących przedawnienia³⁵. Stanowisko takie znajdowało uzasadnienie w treści art. 117 § 3 k.c., w którym zamieszczono klauzulę umożliwiającą sądowi nieuwzględnienie upływu przedawnienia, gdy termin przedawnienia nie przekraczał trzech lat, a opóźnienie nie było nadmierne. Ustawodawca zaszczylił w ten sposób, w obszarze instytucji przedawnienia klauzulę nadużycia prawa, w ograniczonej jednak postaci³⁶. Niedopuszczalność stosowania instrumentu z art. 5 k.c. do przedawnienia roszczeń uzasadniano dwojako. Podnoszono, po pierwsze, iż przepis art. 117 § 3 k.c. stanowi *lex specialis* w stosunku do regulacji z art. 5 k.c.³⁷ Po drugie, twierdzono, nie bez racji, że z uwagi na uwzględnianie przez sąd przedawnienia z urzę-

³⁵ A. WOLTER, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1967, s. 299; A. SZPUNAR, *Nadużycie prawa w dziedzinie przedawnienia*, «RPEiS» 31.4 (1969), s. 43 i n.; J. IGNATOWICZ, [w:] *System prawa cywilnego*², I, Wrocław 1985, s. 810-813; S. GRZYBOWSKI, *System prawa cywilnego*, I, Wrocław 1974, s. 640; W. BRYL, *Kodeks cywilny. Komentarz*, I, Warszawa 1972, s. 269. Tak też Sąd Najwyższy w orzeczeniach z dnia 4 marca 1966 r., II PR 34/66, «OSPika» 11.9 (1966), poz. 210 oraz z dnia 4 października 1967 r., II PR 340/67, «OSPika» 13.7-8 (1968), poz. 162, to ostatnie z głosem aprobującą A. SZPUNARA, *Nadużycie prawa*, cit., s. 346 i n.; por. także głosę W. SANETRY, «PiP» 23.12 (1968), s. 1079 i n., polemizującą z ostatnim z wymienionych orzeczeń. Odmienne stanowisko, dopuszczające możliwość stosowania klauzuli z art. 5 k.c. do przedawnienia zajął, poza W. Sanetrą, S. DAŁKA, *Skutki prawne przedawnienia zobowiązań*, Warszawa 1972, s. 73-74.

³⁶ J. IGNATOWICZ, *op. cit.*, s. 811.

³⁷ A. WOLTER, *Rola zasad współżycia społecznego w nowych kodeksach*, «NP» 20.11 (1964), s. 1040; A. SZPUNAR, *Nadużycie prawa*, cit., s. 43; Z. KŁAFKOWSKI, *Przedawnienie w prawie cywilnym*, Warszawa 1970, s. 226-227; W. Bryl, *op. cit.*, s. 269.

du nie ma miejsca na nadużycie prawa³⁸. W związku z upływem terminu przedawnienia dłużnikowi nie służyło żadne prawo podmiotowe, które by miał wykonywać, nie mógł więc go nadużyć.

Po uchyleniu art. 117 § 3 k.c. powrócono do sytuacji, z jaką mieliśmy do czynienia przed wejściem w życie kodeksu cywilnego³⁹. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmowano wówczas, że sąd może nie uwzględnić zarzutu przedawnienia, gdy pozostaje on w sprzeczności z zasadami współzycia społecznego⁴⁰. Takie samo stanowisko prezentuje Sąd Najwyższy w najnowszym orzecznictwie⁴¹, jednak obecnie zaleca przy tym daleko idącą ostrożność⁴². Podkreśla się, że sąd może uznać zgłoszony zarzut przedawnienia za sprzeczny z zasadami współzycia społecznego „w wyjątkowych okolicznościach”, „w szczególnie drastycznych okoliczno-

³⁸ J. IGNATOWICZ, *op. cit.*, s. 811-812; A. WOLTER, *Prawo cywilne*, *cit.*, s. 299; Por. także uwagi B. KORDASIEWICZA, *op. cit.*, s. 568-569 i T. JUSTYŃSKIEGO, *Nadużycie prawa w polskim prawie cywilnym*, Kraków 2000, s. 174.

³⁹ Por. art. 3 oraz 105 i nast. ustawy z dnia 18 lipca 1950 r. Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz.U. nr 34, poz. 311).

⁴⁰ Tytułem przykładu orzeczenie z dnia 25 października – 7 listopada 1957 r., 2 CR 332/56, «OSN» 1958 nr 4, poz. 112; uchwała z dnia 27 czerwca 1963 r., II PO 12/63, «OSPİKA» 9.5 (1964), poz. 98, z aprobującą glosą B. DOBRZYŃSKIEGO, «OSPİKA» 9.5 (1964), s. 220-223.

⁴¹ Przykładowo uchwała z dnia 10 marca 1993 r., III CZP 8/93, «OSP» 1993, Nr 12, poz. 244 oraz «OSNC» 1993 nr 9, poz. 153; uzasadnienia postanowień z dnia 3 marca 1994 r., I KZP 2/94, «Jurysta» 1994 nr 7-8, s. 43; z dnia 5 września 1995 r., WZ 141/95, «OSNKW» 1996 nr 5-6, poz. 30; z dnia 5 października 1996 r., KPZ 141/95, «MoP» 4.12 (1996), s. 463; uchwała z dnia 11 października 1996 r., III CZP 76/96, «OSNC» 1997, Nr 2, poz. 16; uzasadnienie wyroku z dnia 29 października 1998 r., II UKN 282/98, «OSNP» 1999 nr 23, poz. 758; uzasadnienie uchwały z dnia 10 maja 2000 r., III ZP 13/00, «OSNP» 2000 nr 23, poz. 846 oraz «OSP» 2001 nr 6, poz. 96; uzasadnienia wyroków z dnia 17 października 2000 r., V KKN 321/98, niepubl.; z dnia 27 czerwca 2001 r., II CKN 604/00, «OSNC» 2002 nr 3, poz. 32 i z dnia 8 listopada 2002 r., III CKN 1115/00, niepubl.

⁴² Tytułem przykładu uzasadnienia wyroków z dnia 2 lutego 2000 r., II CKN 468/99, niepubl.; z dnia 29 maja 2001 r., I CKN 1151/00, niepubl.; z dnia 19 lipca 2001 r., II UKN 475/00, «OSNP» 2003 nr 8, poz. 210 i z dnia 12 grudnia 2002 r., V CKN 1548/00, niepubl.

ściach”⁴³, „w szczególnych, wyjątkowych sytuacjach”⁴⁴, „w wyjątkowo rażących i rzadkich okolicznościach”⁴⁵, „zupełnie wyjątkowo”⁴⁶. Bezczynność wierzyciela w dochodzeniu roszczenia musi być usprawiedliwiona wyjątkowymi okolicznościami⁴⁷. W orzecznictwie Sądu Najwyższego dostrzeżono także ryzyko „uzupełniania ustawodawcy” w drodze wykładni dokonywanej przez przyzmat art. 5 k.c.⁴⁸

Według Sądu Najwyższego, okolicznością uzasadniającą zastosowanie klauzuli zasad współzycia społecznego w odpowiedzi na zarzut przedawnienia może być fakt, iż roszczenie wynika ze zbrodni stalinowskich⁴⁹, nielojalne zachowanie dłużnika, przejawiające się w „uśpieniu czujności wierzyciela”⁵⁰, niezachowanie przez praco-

⁴³ Oba przykłady zaczerpnięto z uzasadnienia uchwały z dnia 10 marca 1993 r., III CZP 8/93, «OSP» 1993 nr 12, poz. 244 oraz «OSNC» 1993 nr 9, poz. 153. Por. także uzasadnienie wyroku z dnia 11 września 1997 r., II UKN 230/97, «OSNP» 1998 nr 13, poz. 406 oraz postanowienia z dnia 5 września 1995 r., WZ 141/95, «OSNKW» 1996 nr 5-6, poz. 30.

⁴⁴ Uzasadnienie wyroku z dnia 29 października 1998 r., II UKN 282/98, „OSNP» 1999 nr 23, poz. 758.

⁴⁵ Uzasadnienie wyroku z dnia 26 stycznia 2000 r., III CKN 566/98, niepubl.

⁴⁶ Uzasadnienie wyroku z dnia 7 czerwca 2000 r., III CKN 522/99, niepubl. Por. także uzasadnienie wyroku z dnia 23 sierpnia 2001 r., II CKN 103/99, niepubl., w którym przyjęto, że domniemanie przemawia za tym, że ten, kto korzysta z zarzutu przedawnienia, czyni to zgodnie z zasadami współzycia społecznego i dopiero istnienie szczególnych okoliczności może obalić to domniemanie.

⁴⁷ Uzasadnienie wyroku z dnia 7 czerwca 2000 r., III CKN 522/99, niepubl.

⁴⁸ Uzasadnienie wyroku z dnia 29 października 1998 r., II UKN 282/98, «OSNP» 1999 nr 23, poz. 758.

⁴⁹ Uzasadnienie wyroku z dnia 29 maja 2001 r., I CKN 1151/00, niepubl.

⁵⁰ Chodzi o zachowanie polegające na zwodzeniu wierzyciela, gdy dłużnik swoim postępowaniem, np. przez podejmowanie pertraktacji lub innych działań, wywołał przekonanie wierzyciela, że dobrowolnie spełni swoje świadczenie. Tak w uzasadnieniu wyroku z dnia 27 czerwca 2001 r., II CKN 604/00, «OSNC» 2002 nr 3, poz. 32. W uzasadnieniu tym podniesiono także, że dłużnik, w efekcie podniesionego w toku postępowania zarzutu przedawnienia, uzyskałby korzyść majątkową w wyniku swego niewłaściwego postępowania. Por. też uzasadnienia wyroków z dnia 15 lipca 1999 r., II UKN 44/99, «OSNP» 2000, Nr 21, poz. 798 i z dnia 4 października 2001 r., I CKN 458/00, niepubl.

dawcę bezpiecznych i higienicznych warunków pracy⁵¹, „niezwykle dolegliwy dla powoda” charakter następstw wypadku przy pracy⁵², niedopełnienie przez publiczny zakład opieki zdrowotnej obowiązku informowania pacjenta o stanie zdrowia⁵³, a nawet krótki termin przedawnienia⁵⁴. Do okoliczności natomiast, które nie uzasadniały odmowy uwzględnienia zarzutu przedawnienia ze względu na nadużycie prawa, Sąd Najwyższy zaliczył korzystanie przez powodów, którzy dopuścili się uchybienia terminowi przedawnienia, z fachowej pomocy prawnej przed jego upływem⁵⁵, inwalidztwo III grupy⁵⁶, nieznaną prawo, powołana przez powoda dla usprawiedliwie-

⁵¹ Uzasadnienia wyroków z dnia 6 marca 1996 r., II PRN 3/96, «OSNP» 1996 nr 18, poz. 264 i z dnia 15 lipca 1999 r., II UKN 44/99, «OSNP» 2000 nr 21, poz. 798.

⁵² Uzasadnienia wyroków z dnia 17 marca 1998 r., II UKN 556/97, «OSNP» 1999 nr 5, poz. 183 oraz z dnia 15 lipca 1999 r., II UKN 44/99, «OSNP» 2000 nr 21, poz. 798. Podobnie w uzasadnieniu wyroku z dnia 6 marca 1996 r., II PRN 3/96, «OSNP» 1996 nr 18, poz. 264.

⁵³ Uzasadnienie wyroku z dnia 8 listopada 2002 r., III CKN 1115/00, niepubl.

⁵⁴ Uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów z dnia 29 listopada 1996 r., II PZP 3/96, «OSNP» 1997 nr 14, poz. 249. Sąd Najwyższy przyjął w przywołanym uzasadnieniu, że „nie można przejść do porządku nad tym, że restrykcyjność ... przepisu może w przypadku szkód powstałych wskutek chorób zawodowych prowadzić do naruszenia zasad współżycia społecznego”. Podobnie, lecz nieco ostrożniej, w uzasadnieniu wyroku z dnia 29 maja 2001 r., I CKN 1151/00, niepubl., gdzie czytamy: „Nie bez znaczenia jest, że w rozpoznawanym wypadku chodzi o stosunkowo krótki, bo roczny termin przedawnienia”. Dodaje się jednak, „że jest to termin stanowiący element obowiązującego prawa i mimo jednoznacznej oceny zbrodni stalinowskich ustawodawca nie zdecydował się na jego wyłączenie lub przedłużenie w razie dochodzenia roszczeń, których źródłem są te zbrodnie”.

⁵⁵ Uzasadnienie wyroku z dnia 26 stycznia 2000 r., III CKN 566/98, niepubl.

⁵⁶ Uzasadnienie wyroku z dnia 8 grudnia 1998 r., II UKN 348/98, «OSNP» 2000, Nr 2, poz. 77. W uzasadnieniu tym czytamy: „inwalidztwo powoda według III grupy nie było przeszkodą w kontaktowaniu się ze światem zewnętrznym i w skierowaniu żądań odszkodowawczych na odpowiednią drogę i w odpowiednim czasie. Nie bez znaczenia jest także okoliczność, że w wyniku wypadku powód nie utracił całkowicie zdolności do zarobkowania i przez wiele lat był zatrudniony u strony pozwanej, uzyskując dodatkowe źródło dochodu, pozwalające mu zmniejszyć straty finansowe wynikłe z wypadku”.

nia wystąpienia z pozwem w cztery lata po przedawnieniu roszczenia⁵⁷, nieznaczne przekroczenie terminu⁵⁸.

Przyjmuje się, że nieuwzględnienie upływu przedawnienia w oparciu o art. 5 k.c. może mieć miejsce także w obrocie profesjonalnym, pomiędzy przedsiębiorcami⁵⁹. Sąd Najwyższy dopuszcza także możliwość stosowania klauzuli z art. 5 k.c. do niektórych terminów zawitych. W uchwale z dnia 10 marca 1993 r.⁶⁰ przyjęto, że od chwili wejścia w życie ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny skorzystanie z zarzutu przedawnienia roszczenia majątkowe-

⁵⁷ W tym samym uzasadnieniu.

⁵⁸ Uzasadnienie wyroku z dnia 11 września 1997 r., II UKN 230/97, «OSNP» 1998 nr 13, poz. 406. W uzasadnieniu tym Sąd Najwyższy przyjął, że „zawsze w przypadku wprowadzenia pewnej cezurę czasowej istnieje możliwość jej przekroczenia w sposób mniej lub bardziej znaczny. Wprowadzenie jej jednak służy określonej celowi – w przypadku przedawnienia roszczeń uniemożliwia osobie uprawnionej domagania się od oznaczonej osoby określonego zachowania się (świadczenia) w nieskończonym przedziale czasowym i dla zachowania pewności w obrocie prawnym zamyka możliwość tego żądania w zakreślonych ramach czasowych”. W przypadku, będącym przedmiotem rozpoznania w tej sprawie, opóźnienie z wytoczeniem powództwa wynosiło trzy i pół miesiąca. Podobne stanowisko znajdujemy w wyroku z dnia 7 czerwca 2000 r., III CKN 522/99, niepubl., gdzie uwzględniono zarzut przedawnienia roszczenia o naprawienie szkody wyrządzonej powódce w latach czterdziestych, gdy była więziona ze względów politycznych, z uwagi na dwuletnie opóźnienie w wytoczeniu powództwa, licząc ten termin od czasu, gdy wytoczenie powództwa w tej sprawie stało się możliwe. Odmienne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 2 lutego 2000 r., II CKN 468/99, niepubl., gdzie nie uwzględniono upływu przedawnienia z powołaniem się na zasady współżycia społecznego w sytuacji, gdy termin przekroczone o szesnaście dni i to jedynie poprzez nieprzedłożenie kontrahentowi dokumentów, które okazały się konieczne, a których tamten wcale się nie domagał.

⁵⁹ Takie stanowisko zajął Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 27 czerwca 2001 r., II CKN 604/00, «OSNC» 2002 nr 3, poz. 32. W uzasadnieniu tym Sąd Najwyższy podkreśla, że art. 5 k.c. jest tak ujęty, że może być stosowany do wszystkich podmiotów. Podobnie w uzasadnieniach wyroków z dnia 4 października 2001 r., I CKN 458/00 i z dnia 3 października 2000 r., I CKN 308/00, «Biuletyn SN» 2001 nr 1, poz. 9.

⁶⁰ III CZP 8/93, «OSP» 1993 nr 12, poz. 244 oraz «OSNC» 1993 nr 9, poz. 153.

go, dochodzonego z tytułu rękojmi, może być w wyjątkowych okolicznościach uznane za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego⁶¹.

2. Badanie przez sąd zgodności zarzutu przedawnienia z zasadami współżycia społecznego

Powszechnie przyjmuje się, że treść art. 5 k.c. powinna być brana przez sąd pod rozwagę z urzędu w każdej sprawie⁶². Okoliczność tę akcentuje się silnie w orzeczeniach Sądu Najwyższego zapadłych na tle art. 555 k.p.k. (art. 489 k.p.k. z 1969 r.), co jest uzasadniane przede wszystkim regułami procedury karnej, stosowanej w sprawach o odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie i zatrzymanie, a nie naturą klauzuli z art. 5 k.c.⁶³ Nadto prokurator winien wskazać, iż podniesienie przez niego zarzutu przedawnienia jest celowe ze względu na zasady współżycia społecznego⁶⁴. Podobnie konieczność badania z urzędu, czy zarzut przedawnienia nie pozostaje w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego, podkreśla się w sprawach z zakresu prawa pracy, kładąc jednak akcent na funkcję zasad współżycia społecznego⁶⁵.

⁶¹ Orzeczenie to, nawiązujące do treści art. 568 § 1 k.c., oparte jest na błędnym założeniu, że mamy tu do czynienia z przedawnieniem, a w konsekwencji, że dłużnik może podnieść zarzut przedawnienia. Roszczenia, o których mowa w tej uchwale, nie ulegają przedawnieniu, lecz prekluzji. O zarzucie przedawnienia nie ma zatem mowy. Niemniej jednak, stanowisko to utrwaliło się w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Teza przywołanej uchwały została niemal dosłownie powtórzona w uzasadnieniu wyroku z 12 kwietnia 2001 r., II CKN 588/99, niepubl.

⁶² T. JUSTYŃSKI, *op. cit.*, s. 126; W. Bryl, *op. cit.*, s. 59; S. DMOWSKI, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza – część ogólna*², [Miejsce i rok wtdania], s. 29.

⁶³ Por. uzasadnienie postanowienia z dnia 15 lutego 2001 r., III KKN 595/00, niepubl. oraz wyroku z dnia 18 października 2002 r., V KK 259/02, niepubl.

⁶⁴ Tak w uzasadnieniu postanowienia z dnia 7 listopada 2001 r., III KKN 137/01, niepubl.

⁶⁵ W uzasadnieniu wyroku z dnia 6 marca 1996 r., II PRN 3/96, «OSNP» 1996, Nr 18, poz. 264, Sąd Najwyższy przyjął, że zasady współżycia społecznego winny

III. ROSZCZENIA ZWIĄZANE Z PROWADZENIEM DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ

1. Pojęcie roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej

Z uwagi na zmianę treści art. 118 k.c. zachodzi konieczność zdefiniowania pojęcia „roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej”. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że „hipotezą art. 118 k.c. objęty jest podmiot, który profesjonalnie i zawodowo trudni się działalnością gospodarczą⁶⁶. Nie chodzi jednak w tym przepisie o wszelkie roszczenia podmiotu prowadzącego działalność gospodarczą, a jedynie o roszczenia pozostające w funkcjonalnym związku z zakresem prowadzonej działalności gospodarczej⁶⁷.

być traktowane jako immanentny czynnik wszelkiego zachowania. Treść art. 5 k.c. nie daje podstaw do czynienia jakichkolwiek wyłączeń w zakresie stosowania normy w nim zawartej, która powinna być wzięta pod uwagę przy rozstrzygnięciu każdej sprawy. W uzasadnieniu tym przyjęto, że nierozważenie przez sąd zarzutu przedawnienia w świetle zasad współzycia społecznego stanowi naruszenie prawa.

⁶⁶ W uzasadnieniu wyroku z dnia 6 marca 1996 r., II PRN 3/96, «OSNP» 1996, Nr 18, poz. 264, Sąd Najwyższy przyjął, że zasady współzycia społecznego winny być traktowane jako immanentny czynnik wszelkiego zachowania. Treść art. 5 k.c. nie daje podstaw do czynienia jakichkolwiek wyłączeń w zakresie stosowania normy w nim zawartej, która powinna być wzięta pod uwagę przy rozstrzygnięciu każdej sprawy. W uzasadnieniu tym przyjęto, że nierozważenie przez sąd zarzutu przedawnienia w świetle zasad współzycia społecznego stanowi naruszenie prawa.

⁶⁶ Uzasadnienie uchwały z dnia 26 kwietnia 2002 r., III CZP 21/02, «OSNC» 2002 nr 12, poz. 149 oraz «PPH» 12.8 (2003), s. 54.

⁶⁷ Por. uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów z dnia 11 stycznia 2002 r., III CZP 63/01, «OSNC» 2002 nr 9, poz. 106 i «OSP» 2002 nr 10, poz. 125 oraz wyroku z dnia 26 listopada 1998 r., I CKU 108/98, niepubl. W uzasadnieniu uchwały składu 7 sędziów z dnia 14 maja 1998 r., III CZP 12/98, «OSNC» 1998 nr 10, poz. 151 i «OSP» 1998 nr 12, poz. 215 Sąd Najwyższy przyjął, że „czynności podejmowane przez podmiot gospodarczy wchodzą w zakres jego działalności gospodarczej, gdy pozostają w normalnym, funkcjonalnym związku z tą działalnością, w szczególności podejmowane są w celu realizacji zadań związanych z przedmiotem działalności tego podmiotu”.

Cechą wyróżniającą działalność gospodarczą jest cel zarobkowy, czyli ukierunkowanie na osiągnięcie zysku⁶⁸. Wprowadzone w art. 118 k.c. zróżnicowanie terminów przedawnienia „nie zależy ani od charakteru podmiotu, któremu roszczenie przysługuje, ani od charakteru rozstrzyganej sprawy (cywilna czy gospodarcza), a wyłącznie od rodzaju (kwalifikacji) roszczenia z punktu widzenia jego związku z określonym rodzajem działalności”⁶⁹.

W uchwale z dnia 26 kwietnia 2002 r.⁷⁰ Sąd Najwyższy przyjął, że „roszczenie spółdzielni mieszkaniowej oparte na podstawie prawnej z art. 225 k.c. w związku z art. 224 § 2 k.c. (tzw. roszczenia uzupełniające, czyli roszczenia właściciela w stosunku do samoistnego posiadacza o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy, za jej zużycie, pogorszenie lub utratę – dopisek mój – TP) jest roszczeniem związanym z prowadzeniem działalności gospodarczej”. Roszczenia związane z działalnością spółdzielni mieszkaniowych mają dwojaki charakter: działalność spółdzielni w ramach stosunków członkowskich nie ma charakteru gospodarczego, natomiast może mieć taki charakter w odniesieniu do innych podmiotów, „zwłaszcza w toku budowy lub administrowania cudzymi zasobami albo swobodnego gospodarowania własnymi lokalami”⁷¹. Z kolei w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 14 maja 1998 r.⁷² oraz w uzasadnieniu wyroku z dnia 26 listopada 1998 r.⁷³ przyjęto, że utrzymywanie linii produkcyjnych przedsiębiorstwa w gotowości, ale w bezruchu, nie jest związane z prowadzeniem działalności gospodarczej.

⁶⁸ Por. uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów z dnia 11 stycznia 2002 r., III CZP 63/01, «OSNC» 2002 nr 9, poz. 106 oraz «OSP» 2002 nr 10, poz. 125.

⁶⁹ Uzasadnienie wyroku z dnia 6 listopada 1998 r., III CKN 6/98, niepubl.

⁷⁰ III CZP 21/02, «OSNC» 2002 nr 12, poz. 149 oraz «PPH» 12.8 (2003), s. 54.

⁷¹ Uzasadnienie postanowienia z dnia 20 października 1999 r., III CKN 372/98, «OSNC» 2000 nr 4, poz. 81 oraz «OSP» 2000 nr 10, poz. 144.

⁷² III CZP 12/98, «OSNC» 1998 nr 10, poz. 151 oraz «OSP» 1998 nr 12, poz. 215.

⁷³ I CKU 108/98, niepubl.

2. Zasadnicze terminy przedawnienia

W orzecnictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że termin 10-letni, zamieszczony w art. 118 k.c., stanowi zasadę, od której ustawodawca wprowadził szereg wyjątków, dwa – już w treści art. 118 k.c.: 3-letni termin przedawnienia dla roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej i taki sam termin – dla roszczeń o świadczenia okresowe. Zastrzeżenie, zamieszczone w tym przepisie: „jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej” odnosi się do całej treści art. 118 k.c.⁷⁴

3. Szczególne terminy przedawnienia

W uchwale z dnia 21 października 1994 r.⁷⁵ Sąd Najwyższy przyjął, że „przepisem szczególnym, o którym mowa w art. 118 k.c., jest – w stosunku do roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej – każdy przepis ustawy przewidujący krótszy niż trzyletni termin przedawnienia”. W uzasadnieniu tej uchwały podniesiono także, że niewykluczone są także dla roszczeń związanych z działalnością gospodarczą terminy przedawnienia dłuższe niż trzy lata.

W uchwale z dnia 5 kwietnia 1991 r.⁷⁶ przyjęto, że „termin przedawnienia roszczenia o zapłatę odsetek za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego, związanego z prowadzeniem działalności gospodarczej, wynosi od czasu wejścia w życie ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny trzy lata”.

⁷⁴ Uzasadnienia uchwał z dnia 21 października 1994 r., III CZP 136/94, «OSNC» 1995 nr 2, poz. 38 oraz z dnia 26 kwietnia 2002 r., III CZP 21/02, «OSNC» 2002 nr 12, poz. 149 oraz «PPH» 12.8 (2003), s. 54. Por. też uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów z dnia 11 stycznia 2002 r., III CZP 63/01, «OSNC» 2002 nr 9, poz. 106 oraz «OSP» 2002 nr 10, poz. 125.

⁷⁵ III CZP 136/94, «OSNC» 1995 nr 2, poz. 38.

⁷⁶ III CZP 20/91, «OSNC» 1991 nr 10-12, poz. 120 oraz «OSP» 1992 nr 1, poz. 3, z glosą L. STECKIEGO, s. 6 i n. oraz R. KARCZA, «MoP» 7.3 (1999), s. 20.

Z kolei w uchwale składu 7 sędziów z dnia 11 stycznia 2002 r.⁷⁷ Sąd Najwyższy przyjął, że roszczenia wynikające z umowy o roboty budowlane przedawniają się w terminach określonych w art. 118 k.c.⁷⁸

4. Zróznicowanie zasadniczych terminów przedawnienia

Wprowadzenie krótkiego, 3-letniego terminu przedawnienia roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej, w zestawieniu z zasadniczym terminem 10-letnim jest w orzecznictwie Sądu Najwyższego uzasadniane specyfiką tej działalności, tj. jej zawodowym charakterem oraz wymaganiami obrotu gospodarczego. W ocenie Sądu Najwyższego roszczenia takie, ze względu na dynamikę i pewność obrotu, muszą przedawniać się stosunkowo szybko⁷⁹. Zróznicowanie w długości terminów przedawnienia uzasadnia się także potrzebą wzmoczonej ochrony konsumenta⁸⁰.

⁷⁷ III CZP 63/01, «OSNC» 2002 nr 9, poz. 106 oraz «OSP» 2002 nr 10, poz. 125.

⁷⁸ Wątpliwość, przedstawiona Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia, pojawiła się w związku z nowym ukształtowaniem umowy o roboty budowlane, która – przed 1 października 1990 r. – mogła być zawierana jedynie pomiędzy jednostkami gospodarki społecznej. Uzasadnieniem poglądu zaprezentowanego przez powiększony skład Sądu Najwyższego było przyjęcie, że art. 656 § 1 k.c. – zawierający odesłanie do umowy o dzieło – nie odsyła do art. 646 k.c., przepisu regulującego przedawnienie roszczeń w umowie o dzieło. Nadto podkreśla się, że nie ma przeszkód, by roszczenia wynikające z niewykonania lub nienależytego wykonania tej samej umowy przedawniały się w różnym terminie, „w zależności od charakteru roszczenia, zdeterminowanego statusem podmiotu, któremu roszczenie przysługuje”. Obrony takiego stanowiska upatruje się w treści art. 118 k.c. Sąd Najwyższy zauważył, że „podmiot, który zajmuje się w sposób ciągły, zorganizowany i zarobkowy oddawaniem obiektów budowlanych, jest przedsiębiorcą bez względu na status cywilnoprawny, a więc profesjonalistą, od którego można i należy wymagać szybkiego formułowania i dochodzenia własnych roszczeń wobec swego kontrahenta”.

⁷⁹ Tak w uzasadnieniu uchwały składu 7 sędziów z dnia 11 stycznia 2002 r., III CZP 63/01, «OSNC» 2002 nr 9, poz. 106 i «OSP» 2002 nr 10, poz. 125 oraz uchwały z dnia 21 października 1994 r., III CZP 136/94, «OSNC» 1995 nr 2, poz. 38.

⁸⁰ Tak w uzasadnieniu uchwały składu 7 sędziów z dnia 11 stycznia 2002 r., III CZP 63/01, «OSNC» 2002 nr 9, poz. 106 oraz «OSP» 2002 nr 10, poz. 125.

IV. PRZEPISY INTERTEMPORALNE

Każdej niemal zmianie reguł postępowania towarzyszy konieczność rozstrzygnięcia kolizji pomiędzy przepisami dawnymi a prawem nowym. Zasada ta jest szczególnie aktualna w dziedzinie przedawnienia roszczeń, immanentnie związanej z upływem czasu. Kolizja norm w stosunkach dotyczących przedawnienia może mieć miejsce jedynie wówczas, gdy termin przedawnienia zaczyna biec pod rządami „starych” przepisów, a przed jego upływem zaczynają obowiązywać nowe zasady. W związku z tym do roszczeń, które uległy przedawnieniu przed 1 października 1990 r., stosuje się przepisy dotychczasowe. W konsekwencji upływ tych terminów sąd uwzględnia z urzędu⁸¹.

Zgodnie z treścią art. 8 ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny⁸², do powstałych przed dniem jej wejścia w życie, a jeszcze nie przedawnionych roszczeń, które ze względu na strony stosunków, z jakich te roszczenia wynikły, przedawniały się według przepisów dotychczasowych z upływem jednego roku, stosuje się przepis art. 118 k.c. o przedawnieniu trzyletnim. Przy czym bieg tego terminu liczy się od dnia wymagalności roszczenia. Przepis ten stał się źródłem wątpliwości interpretacyjnych zamykających się w pytaniu, czy dotyczy on jedynie terminów ogólnych z art. 118 k.c., czy ma też zastosowanie w sytuacjach, gdy przepis szczególny przewiduje dla określonego stosunku termin krótszy od trzyletniego. W uchwale z dnia 5 października 1993 r.⁸³ Sąd Najwyższy przyjął, że „roszczenia, o których mowa w art. 8 ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, przedawniają się z upływem terminu określonego w tym przepisie, choćby wynikały z tytułu sprzedaży dokonanej w ramach działalności przedsiębiorstwa sprzedawcy.” W ocenie Sądu Najwyższego, wyrażonej w uzasadnieniu uchwały,

⁸¹ Tak w uzasadnieniu wyroku z dnia 21 marca 1997 r., III CKN 25/97, niepubl.

⁸² Przywołanej w przyp. 1.

⁸³ III CZP 135/93, «OSNCAPiUS» 1994 nr 5, poz. 100.

nie ma żadnych podstaw, by odstąpić od jednoznacznego unormowania zawartego w przywołanym przepisie i uznać, że odnosi się ono jedynie do „ogólnych” terminów przedawnienia, określonych w art. 118 k.c., a nie dotyczy terminów zawartych w przepisach szczególnych.

W uzasadnieniu wyroku z dnia 24 kwietnia 2002 r.⁸⁴ Sąd Najwyższy przyjął, że jeżeli w ustawie zmieniającej brak jest reguł intertemporalnych, to w zakresie nieuregulowanym należy stosować przepisy ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – przepisy wprowadzające Kodeks cywilny⁸⁵. Podobne stanowisko Sąd Najwyższy zajął w uchwale z dnia 28 lutego 1994 r.⁸⁶ przyjmując, że do przedawnienia roszczenia, które było objęte dyspozycją art. 229 § 2 k.c., skreślonego przez ustawę z dnia 28 lipca 1990 r.⁸⁷, może mieć zastosowanie w drodze analogii art. XXXV przepisów wprowadzających Kodeks cywilny⁸⁸. W ocenie Sądu Najwyższego art. 8 ustawy zmieniającej Kodeks cywilny nie obejmuje sytuacji, jaka powstała po skreśleniu art. 229 § 2 k.c. Unormowania tej ustawy dotyczące materii intertemporalnych w zakresie przedawnienia nie są wyczerpujące. W związku z tym należy sięgać „do pewnych prawideł wynikających z polskiego prawa międzyczasowego, tak aby nie podważać w społeczeństwie zaufania do obowiązującego ustawodawstwa i aby każdy mógł ze spokojem według tego ustawodawstwa swe sprawy prowadzić bez obawy, iż wprowadzone zmiany, w tym przypadku polegające na skróceniu terminu przedawnienia, jego plany pokrzyżują i udaremnią zamierzone dochodzenie roszczeń”.

W uzasadnieniu wyroku z dnia 15 maja 1998 r.⁸⁹ Sąd Najwyższy przyjął, że „art. 263 § 2 k.c., przewidujący szczególny termin

⁸⁴ V CKN 1004/00, niepubl.

⁸⁵ Dz.U. Nr 16, poz. 94, ze zm.

⁸⁶ III CZP 9/94, «OSP» 1995 nr 1, poz. 3, z glosą aprobowaną J. IGNATOWICZA, s. 9-10.

⁸⁷ Przywołaną w przyp. 1.

⁸⁸ Przywołanych w przyp. 86.

⁸⁹ III CKN 485/97, «OSNC» 1999 nr 1, poz. 10.

przedawnienia określonych w nim roszczeń przysługujących jednostce gospodarki uspołecznionej, choć uchylony dopiero dnia 28 grudnia 1996 r., stał się z dniem 1 października 1990 r., po wyeliminowaniu z kodeksu cywilnego zróżnicowania osób prawnych na jednostki gospodarki uspołecznionej i jednostki organizacyjne nie będące jednostkami gospodarki uspołecznionej, przepisem bezprzedmiotowym.